

Katseline uurimus emakeele (L1) ja esimese võõrkeele (L2) taju mõjudest teise võõrkeele (L3) omandamisel

Doris Kristina Raave

Tegemist on uurimusega lingvistika valdkonnas, mis uurib keelte omavahelisi mõjutusi võõrkeelte õppimisel eesmärgiga välja selgitada võimalikke võõrkeele taju ja õpet mõjutavaid tegureid. Seda alavaldkonda on uuritud alates 1970ndatest aastatest, kuid on veel palju, mida keeleteadlased ei tea, sest teema sõltub ning on mõjutatud mitmetest näitajatest. See tähendab, et uurimisküsimus peab olema juhuslike tulemuste vältimiseks väga spetsiifiline. See selgitab, miks vaatan oma bakalaureusetöös vaid keelte omavahelist positiivset mõju uue õpitava, seni katsealusele tundmatu keele, täpsemalt teise võõrkeele ehk L3 sõnavara mõistmise algetappidel. Töös on küsimuse all spetsiifilisemalt just nimelt keelekognaatide tajumiseks ja tõlgendamiseks õppuri omaalgatuslikult kasutatav lähtekeel ning tolle lähtekeele valiku võimalikud põhjused, nagu näiteks keelte omavaheline sarnasus.

Keeltevahelise ülekande aluseks olevat omavahelist sarnasust ja lähedust hinnatakse kas geneoloogiliselt ehk keelte pärinemist vaadeldes (näiteks on lähedased keeled soome ja eesti keel), tüpoloogiliselt ehk kui võrd sarnased on need keeled oma ülesehitusel, struktuurilt ja funktsioneerimisel (näiteks võime teatud aspektides tüpoloogiliselt lähedasteks pidada soome ja suahiili keelt) või psühho-tüpoloogiliselt ehk selle järgi, kuidas keeleõppur ise tajub õpitavat võõrkeelt suhtes emakeele või mõne muu õpitud keelega, kas sarnasena või mitte (selle järgi eeldaksime, et vene keelt emakeelena kõneleja tajub kuuldavalt suulist slovaki keelt lähedasemana kui slovaki kirjakeelt). Psühhotüpoloogiliste sarnasuste taju sõltub omakorda nii õppuri metalingvistilistest teadmistest, kui ka IQst, motivatsioonist jne. Geneoloogilist ja tüpoloogilist sarnasust peetakse objektiivseteks näitajateks, psühhotüpoloogilist aga subjektiivseks.

Mitmetes varasemates uurimustes on väidetud, et pigem kasutab keeleomandaja L3 õpingutel lähtekeelena varem õpitud võõrkeelt (L2), sõltumata L1, L2 ja L3(+n) geneetilisest sugulusest või tüpoloogilisest sarnasusest. Seda nähtust võib seletada võõrkeeleefekt, mis on ühtlasi ka tuntud kui L2 staatuse faktor ehk tendents tajuda L2 ja L3 vahel kognitiivset sarnasust, sest keeleõppur tajub nii L2 ja L3 võõrana. Võõrkeeleefekti laiendab aga tüpologia primaarsuse mudeli (TPM) teooria, mille kohaselt määrab lähtekeele L3 omandamisel tüpoloogiline sarnasus. TPMi toetavates uuringutes on L1 mõju keeltevahelisele ülekandele osutunud L2 staatuse faktorist ulatuslikumaks. Et nende uuringutes on siiani kasutatud L1na ja L3na vaid väga sarnaseid keeli, nagu näiteks hispaania ja Brasiilia portugali keel, on siiani ebaselge, kui lähedased peavad teineteisele olema L1 ja L3, et TPM oleks kaalukam kui L2 staatuse faktor. Minu bakalaureusetöö uurimisküsimus on sellest lähtuvalt, kus on see piir keelte sarnasuse vahel, kus TPM osutub mõjukamaks kui võõrkeeleefekt. Juhul, kui meil on L1, L2 ja L3 ühe keelkonna keeled, ning L1 ja L3 kuuluvad sealjuures samasse harusse, samas kui L2 on teises harusse, kas L1 ja L3 on siin tajutud teineteisele oluliselt sarnasematena, trumbates üle sarnasuse, mida võib keeleõppur võõrkeeleefekti tõttu tajuda L2 ja L3 vahel? Kas see tulemus muutub, kui õppur ainult kuuleb L3, s.t tal puudub ligipääs kirja pildile, mis aitab paremini märgata keeltevahelist tüpoloogilist sarnasust?

Uurimisküsimuse lahendamise jaoks viisin läbi erinevatest osadest koosneva katse, milles palusin hispaania keelt emakeelena ja inglise keelt esimese võõrkeelena rääkivatel põhikooli õpilastel pakkuda välja tõlkeid prantsuse või saksa keelsetele sõnadele. Katsealused pidid ka põhjendama oma valikuid kirjalikult. Katsealused olid jaotatud nelja gruppi, katsegrupid A1 ja A2 ning kontrollgrupid B1 ja B2. Grupid A töötasid katses L3a-ga ning grupid B L3b-ga; grupid alamjaotusega 1 töötasid vaid kirja-pildiga ja grupid alamjaotusega 2 ainult audiofailidega. Katses kasutatavad keeled, see tähendab nii L1, L2 kui ka L3a ja L3b pärinevad indoeuroopa keelkonnast, kuid kahest erinevast alagrupid, romaani ja germaani keeltest: samasse alagruppi kuuluvad L1 ehk hispaania ja L3a ehk prantsuse keel ning L2 ehk inglise ja L3b ehk saksa keel, mis tähendab, et keelte vahel on sama geneetilise läheduse seos. Katse eesmärk oli uurida, millise keele valib üht romaani ja üht germaani keelt rääkiv põhikooliealine katsealune omaalgatuslikult lähtekeeleks püüdes mõista sõnu teises a) romaani keeles a.1) nähes neid kirja-pildis, a.2) kuuldes neid hääldatuna, ja b) germaani keeles b.1) nähes neid kirja-pildis, b.2) kuuldes neid hääldatuna. Analüüsid eraldi kirja-pilti ja suulist kõnet, oli katsesse võimalik ulatuslikumalt sisse tuua psühhotüpoloogilist aspekti, sest kui kirja-pildiga töötades on võimalik näha ka tüpoloogilist sarnasust sõnade vahel, on see külg palju varjatam neid sõnu vaid kuuldes.

Kodeerisin katsealuste antud vastused erinevates osades vastavalt koostatud kodeerimismaatriksi järgi ning analüüsisin neid statistiliselt. Katsetulemustest lootsin näha, kas ühe ja sama keelkonna raames on mõjukam võõrkeeleefekt või tüpoloogia primaarsuse mudel ehk kas katsealune toetub omaalgatuslikult uue võõrkeele sõnade dešifreerimiseks pigem oma esimesele võõrkeelele ehk L2le kui emakeelele ehk L1le, ning teiseks, kas see tulemus on mõjutatav ja/või muudetav, kui kaotame läbinähtavuse tüpoloogilisest sarnasusest nende keelte vahel, s.t kui katsealune ainult kuuleb võõrkeelseid sõnu ja ei näe nende kirja-pilti. Töö erinevatest osadest ei ilmnenud läbivalt tulemust, mis oleks lubanud järeldada teineteist välistavalt kas ühe või teise teooria kehtivust. Näeme, et keele õppimine on kumulatiivne protsess, mis tähendab, et kõik teadaolevad keeled võivad mõjutada uue keele õpet, sõltumata, kas tegemist on ema- või võõrkeelega. Katsetulemused andsid kõige tugevamalt tunnistust just psühhotüpoloogiliste mõjutajate olulisusest keeltevahelisel ülekandel, jättes seega kõrvale keelte geneetilisest lähedusest ja nende tüpoloogilisest sarnasusest tulenevad mõjud. Olgugi, et viimasega olid küll seotud osad katsetulemused, ei olnud need universaalsed läbi teiste gruppide ning on võimalik, et need tulemused olid omakorda mõjutatud katse läbiviimise vormist ega polnud seega täiesti usaldusväärsed.

Lisaks oli näha, et õppuri põhjalikum teadlikkus keeltest ja nende omavahelistest sarnasustest tõi kaasa võõrale keelele intuiitivsema lähenemise, võrreldes nendega, kellel selline teadlikkus oli väiksem või puudulik; viimaste puhul keskenduti enamasti kalkulaativsemalt ja analüütilisemalt keelte tüpoloogilistele sarnasustele. See tähendab, et mida rohkem õppija teadvustas keelte omavahelisi sarnasusi, seda tõenäolisem oli loomulik ülekanne nende keelte vahel, ilmnedes ka juhul, kui uut keelt vaid kuuldi. Varasemate uurimuste põhjal ei saa kuulmine kuulajas aktiveerida keeltes sarnaste elementide tüpoloogilist äratundmist, mis tähendab, et keele vastuvõtja katses pidi toetuma toimunud positiivsel ülekandel vaid varasematele teadmistele keeltest. Seda võimalikku teooriat tasuks edasi uurida, sest see võib aidata paremini mõista keelte omavahelist mõju ning metalingvistilise teadlikkuse olulisust keelte omandamise protsessis, mis võib omakorda aidata täiustada kasutatavaid keeleõppemethodikaid.